

Ante Lešaja

Soline, HR–20260 Korčula
ante.lesaja@du.t-com.hr

Recepcija časopisa *Praxis* u Slovačkoj

Sažetak

Ovaj rad predstavlja prikaz članka »Recepcija časopisa *Praxis* u Slovačkoj« slovačkog filozofa Andreja Kopčoka, koji je objavljen u časopisu *Filozofia* 2005. godine. Kopčokov članak opširno govori o početku upoznavanja s »praxis-filozofijom« u Slovačkoj, višegodišnjoj suradnji slovačkih (i čeških) filozofa s glavnim protagonistima tog filozofskog usmjerenja, odjeku što ga je ta suradnja imala u Slovačkoj, posebno ukoliko je riječ o razvoju filozofske misli s obzirom na političke i društvene prilike što su vladale u Slovačkoj (tj. Čehoslovačkoj) u vremenu od 60-ih godina XX. stoljeća nadalje.

Ključne riječi

Praxis, filozofija prakse, Slovačka, Andrej Kopčok

Članak »Recepcija časopisa *Praxis* u Slovačkoj« Andreja Kopčoka, objavljen 2005. godine u slovačkom časopisu *Filozofia*,¹ opširno govori o početku upoznavanja s »praxis filozofijom« u Slovačkoj, višegodišnjoj suradnji slovačkih (i čeških) filozofa s glavnim protagonistima tog filozofskog usmjerenja, odjeku što ga je ta suradnja imala u Slovačkoj, posebno ukoliko je riječ o razvoju filozofske misli s obzirom na političke i društvene prilike što su vladale u Slovačkoj (tj. Čehoslovačkoj) u vremenu od 60-ih godina XX. stoljeća nadalje.

Tekst je raspoređen na slijedeće tematske cjeline: »Prvi susret s *Praxisom*«; »Odbacivanje i otpor – prva reakcija partijskih organa u Slovačkoj«; »Značajan ljevičarski centar intelektualnog pritiska protiv diktatura«; »Inspiracije filozofije prakse u Slovačkoj«; »Korčulanska ljetna škola – forum za dijalog filozofa svih struja i pravaca«; »Simpoziji i druge forme znanstvenih kontakata«; »Konferencije redakcija časopisa – daljnji forum koncepcijskih sporova i konflikata«; »Filozofija prakse kao podrška reformskim procesima u Čehoslovačkoj«; »Od radikalne kritike k disidentstvu«; »Što je uvjetovalo recepciju filozofije prakse u slovačkoj filozofskoj sredini i što je ta filozofija značila?«; »Suradnja bez ekvivalencije?«; »Umjesto zaključka«.

S političkim otvaranjem prema Jugoslaviji polovinom 60-ih godina 20. stoljeća stvorene su mogućnosti i za intelektualne dodire na brojnim područjima kulture i znanosti između naših znanstvenika i znanstvenika tzv. »istočnoevropskih socijalističkih zemalja«. Upravo je jedan takav kontakt – posjet tročlane filozofske delegacije, koju su činili A. Siracky, L. Szántó i A. Kopčok, trima našim filozofskim središtima (Beogradu, Zagrebu i Ljubljani) s jeseni

1

Andrej Kopčok, »Recepcija časopisu *Praxis* na Slovensku«, *Filozofia*, god. 60 (2005), br.

10, Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava, str. 723–745.

1964. godine – kao i posljedice što ih je taj posjet imao za filozofska strujanja unutar Slovačke (ali i za strujanja u filozofiji tada jedinstvene države – Čehoslovačke), autor Andrej Kopčok ocijenio kao posebno plodan, inspirativan, s dugoročnim poticajnim značajem za filozofska istraživanja u Slovačkoj.

»Najzanimljiviji je, međutim, bio susret slovačkih filozofa s hrvatskim filozofima na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Njihovim su domaćinima bili dekan fakulteta P. Vranicki, M. Kangrga i B. Bošnjak. Bili su to ne samo profesori filozofije, nego i članovi redakcije časopisa *Praxis*, što ga je upravo tada počelo izdavati Hrvatsko filozofsko društvo. Slovački su filozofi dobili u ruke njegov prvi broj sa znamenitim, često citiranim programskim uvodnikom 'Čemu *Praxis*', autorom kojega je bio jedan od glavnih i odgovornih urednika časopisa i utemeljitelj filozofije prakse (Gajo Petrović – op. A. L.).«

Iz razgovora sa zagrebačkim filozofima i uvidom u časopis, slovački su filozofi došli do nekoliko spoznaja: da se u razvijenom i diferenciranom filozofskom događanju, u kojemu dominira marksizam, na zagrebačkom Sveučilištu formirao »kompaktan filozofski reformski pravac s novom marksističkom orijentacijom«, da je u središtu te orijentacije »bio čovjek i ideje humanizma, čovjek čija je suština praksa, čovjek kao aktivno biće koje preobražava svijet, kao i sebe, usmjeravajući tako svojim djelovanjem cjelokupan društveni život«, da su za taj pravac filozofska inspiracija bila »Marxova razmatranja o smislu ljudske djelatnosti, praksi itd.«, koja su postala »ishodištem nove ontologije i gnoseologije«, da je »jedna od središnjih kategorija filozofije prakse kategorija otuđenja« i da su »smatrali svojim glavnim uspjehom u kritici staljinističkog dogmatizma« istupanje na stručnom skupu 1960. godine (na Bledu).

»Slovačkim je filozofima izvanredno imponiralo deklarirano nastojanje za razvijanjem besporedne kritike postojeće stvarnosti jugoslavenskoga socijalizma.«

Na tom su tragu nastojali djelovati i slovački filozofi, ali, kako navodi A. Kopčok, s pomakom od petnaestak godina u odnosu na filozofe prakse.

Prvi javni prikaz »filozofije prakse« u Slovačkoj zbio se po povratku delegacije s boravka u Jugoslaviji krajem 1964. godine. Na poticaj časopisa *Kulturni život*, održan je opširan razgovor o dojmovima i spoznajama iz susreta, ali je sadržaj toga razgovora uznemirio tadašnju cenzuru, morao je biti korigiran prije objavljivanja. Slijedile su brojne zabrane objavljivanja izvornih članaka i prijevoda.

»Problemi i prepreke na koje su u nas nailazile nove filozofske misli jasno su govorili o prirodi tadašnje naše političke moći, ali i o tome kakva sudbina čeka nekonvencionalne filozofe u budućnosti.«

Vremenom je rigidno negativan stav »popuštao«, da bi s reformskim nastojanjima u Čehoslovačkoj bitno oslabio (a zatim se opet nakon 1968. godine postupno obnavljao).

Uz činjenicu da su »filozofi prakse« bili vodećim središtem kritike staljinističkog dogmatizma u svijetu (Kopčok u tom smislu citira i stav L. Kołakowskog), bili su u isto vrijeme i inspiracija za filozofska istraživanja u Slovačkoj. Sve do prestanka rada *Korčulanske ljetne škole* održavani su redoviti svestrani kontakti slovačkih filozofa naročito sa filozofima »praksis orijentacije«. Objavljivani su brojni prijevodi zasebnih članaka, kao i zbornici. Kopčok navodi da se, »sudeći naime po recenzijama publikacija objavljenih u dnevnim novinama«, raspravljana tematika susrela s »nesvakidašnjim interesom filozofske, ali i političke javnosti«.

Korčulanska ljetna škola je za slovačke filozofe bila izuzetno važan poduhvat zagrebačkih »filozofa prakse«, jer su na zasjedanjima škole ne samo aktivno

učestvovali (J. Strinka, E. Filova, J. Bober), nego i uspostavljali kontakte s brojnim tada vodećim svjetskim filozofima. *Korčulanska ljetna škola* bila im je

»... zanimljiva ne samo u pogledu njene otvorenosti spram aktualnih problema društvenoga razvoja, time što je poticala dijalog ne samo između marksista i nemarksista, nego i time što je inspirirala diskusije u okviru tadašnjega marksizma i tako u krajnjem slučaju pridonijela priznanju pluraliteta i u samome marksizmu. U svakom pogledu im je u tadašnjim uvjetima u maksimalno mogućoj mjeri otvarala i prozor u filozofiju u svijetu.«

Simpoziji i osobni kontakti bili su značajan oblik suradnje. U prosincu 1963. godine »na međunarodnom simpoziju o problemima ideologije i politike klerikalizma, što ga je organizirala Slovačka akademija znanosti u Smolenicama« učestvuju M. Kangrga i B. Bošnjak. Zatim su slijedila dva čehoslovačko-jugoslavenska simpozija: jedan u Zadru, 3.-6. studenoga 1965., s temom *Marksizam i dijalektika*, a drugi, s temom *Čovjek i društvo*, u Modri-Pieski (Slovačka), 10.-20. listopada 1966. godine. Časopis *Kulturni život* objavio je opširan razgovor s našim filozofima, a organiziran je i razgovor na slovačkom radiju, u kojemu su

»... filozofi prakse izložili svoje nazore o aktualnosti problematike čovjeka, društva i humanizma danas, ishodišta kritike staljinizma, birokratizma, prevladavanja otuđenja, naglasivši otvorenost svog filozofskog promišljanja spram drugih mišljenja i smisao svojih dijaloga s njima.«

Značajan oblik suradnje bile su i konferencije redakcija filozofskih časopisa, na kojima su vrlo otvoreno iskazani slaganja ili razlike oko različitih filozofskih pitanja. Te su konferencije već od drugog sastanka u Pragu 1963. godine imale međunarodni karakter (učesnika iz istočno-evropskih socijalističkih zemalja). Kopčok navodi dva takva sastanka na kojima su iskazane razlike. Kopčok navodi da je sastanak u Varni (1965.) D. Grlić ocijenio, odmah nakon njegova završetka, ovako:

»Na jednoj su se strani iskazale svježje, samostalne, slobodnije misli, a na drugoj strani snage koje su ustrajale na jasnim direktivama i rezolucijama, filozofi-diplomati, koje nisu nadahnule slobodne diskusije i polemike.«

No posebno burna bila je konferencija u Budimpešti (1966.), koju je opisao Gajo Petrović u *Praxisu* (3/1967), pod naslovom »Filozofski simpozij u Budimpešti«, a Kopčok citira njegovu ocjenu o dogmatskom nastupu M. B. Mitina i M. T. Jovčuka (iz SSSR-a) te oštrom otporu na koji su oni tamo naišli.

Andrej Kopčok posebno ističe podršku »filozofa prakse« reformskim procesima u Čehoslovačkoj tokom 60-ih godina:

»Filozofija prakse je prirodno inspirirala filozofski reformski proces u nas upravo svojim specifičnim filozofskim posredovanjem. Ali ne samo njime. Djelovanje njenih predstavnika je ne jednom izrazito i značajno nadilazilo okvir filozofije. Nije moguće u ovoj prilici ne spomenuti dva u nas takoreći nepoznata događaja.«

Prvi je događaj zasjedanje *Korčulanske ljetne škole* od 14. do 24. 8. 1968., koje je oštro osudilo okupaciju Čehoslovačke, a dokumenti o protestu objavljeni su zatim u *Praxisu* (1–2/1969). Značenje tih protestnih dokumenata Kopčok naglašava navodeći i niz imena koja su tada bila na zasjedanju *Korčulanske ljetne škole* (E. Bloch, H. Marcuse, S. Mallet, K. Axelos, A. Künzli, L. Goldman, E. Fink, J. Habermas i dr.).

»Drugi je značajan događaj u vezi s tim treći jugoslavensko-čehoslovački filozofski simpozij, i to o temi *Suvremeni trenutak socijalizma*. Održao se u Opatiji od 5. do 7. prosinca, a sav je bio posvećen analizi i objašnjenju događanja u Čehoslovačkoj u 1968. godini.«

Usprkos nastalim smetnjama u nastavljanju suradnje slijedećih godina, Kopčok naglašava da je redakcija *Praxisa* ipak našla načina pratiti razvoj filozofskog života u Češkoj i Slovačkoj.

U posebnom dijelu svoga rada A. Kopčok govori i o otporima na koje su filozofi praxis-orijentacije nailazili u svojoj zemlji, navodeći ne samo kritiku njihovih stajališta, između ostalih i u radu E. Kardelja (»Bilješke o našoj društvenoj kritici«), nego i represiju koja je dovela do prestanka izlaza časopisa *Praxis* i prestanka rada *Korčulanske ljetne škole* (1974.–1975.).

Zaključnim stavom članka možemo smatrati Kopčokovo navođenje onoga što je činilo bitni utjecaj »filozofa prakse« na slovačku filozofiju. On taj utjecaj sumira u šest točaka:

- 1) »Time što je u marksističku filozofiju uvela novu paradigmu, novi pravac, otvorila je vrata za, od oficijelnih filozofa odbacivani, pluralitet u toj samoj filozofiji.«
- 2) »Filozofija prakse proširila je i obogatila problematiku filozofskog mišljenja u Slovačkoj. Unijela je u nju neke nove pojmove i kategorije, naročito kategoriju humanizma, čovjeka, prakse, otuđenja itd. Doprinijela je također teorijskom produbljenu kritike staljinizma.«
- 3) »Svojim shvaćanjem otuđenja čovjeka, a naročito teorijom kritike negativnih i nehumanih društvenih pojava kako u kapitalizmu, tako i u socijalizmu (birokratizam i sl.)« doprinijela je jačanju kritičkog razmatranja društvenih kretanja u Slovačkoj i Čehoslovačkoj, a naročito se razvila rasprava o otuđenju.
- 4) »Svojim studijama o spoznaji doveli su filozofi prakse u pitanje poznatu teoriju odraza.«
- 5) »Dijelom u filozofiji prakse, ali i u Schaffovom radu *Marksizam i ljudski individuum* (...) nalazi se povod i inspiracija za diskusiju o smislu i karakteru marksističke filozofije, što ju je pripremila Slovačko filozofsko društvo 9. 2. 1967.«
- 6) »U godinama prodiranja filozofije prakse u Slovačku kulminirala je u slovačkoj filozofskoj historiografiji kritika njene ideološke vulgarizacije«, a snažan poticaj toj kritici bila je upravo objavljena knjiga o toj tematici P. Vranickog (*Historija marksizma*), koja je pridonijela kritičkoj raspravi na savjetovanju o toj tematici u veljači 1966. (referat J. Uhera na temu savjetovanja *Pitanja strukture i koncepcije marksističke filozofije u ČSSR*).

Sve u svemu, Andrej Kopčok je dao zaista cjelovit pregled plodne suradnje naših vodećih »filozofa prakse«, prije svega i dominantno osnivača i najplodnijih autora s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sa filozofima iz Slovačke (ali i Češke). Ta je suradnja bitno doprinosila razvoju filozofske misli i pripomogla razvoju stvaralačke kritike dogmatizma svake vrste. Iz Kopčokova pregleda suradnje i pravaca utjecaja može se zaključivati o svježini što ju je »filozofija prakse« unijela u filozofsko razumijevanje suvremenoga svijeta i njegovih bitnih dilema. Nitko od onih koji budu pisali i proučavali razvitak filozofske misli 20. stoljeća neće moći (ili barem ne bi smio) zanemariti epohalni značaj i filozofske domete »filozofije prakse«.

Ante Lešaja

The Reception of the *Praxis* Journal in Slovakia

Abstract

This paper is an account of the article "The Reception of the Praxis Journal in Slovakia" by Slovak philosopher Andrej Kopčok, which was published in 2005 in the Filozofia journal. Kopčok's article expounds on the beginnings of reception of "praxis philosophy" in Slovakia, yearlong cooperation of Slovak and Czech philosophers with the protagonists of that philosophical orientation, and the responses of that cooperation in Slovakia, especially with regard to the development of philosophical thought concerning political and social circumstances in Slovakia (i.e. Czechoslovakia) since the 1960s.

Key words

Praxis, praxis philosophy, Slovakia, Andrej Kopčok